

Byte av värmesystem i kulturhistoriskt skyddade byggnader

*- En möjlighet till energieffektivisering eller ett hinder för
kulturhistoriskt bevarande?*

Värmesystem nu och då

- ▶ **Sverige globala åtaganden om energieffektivisering**
  - 32,5 procent minskning av energianvändningen i EU till 2030 enligt energiprestandadirektivet
  - SDG 7.4 - fördubbla energieffektivitet till 2030
- ▶ **Många äldre värmesystem inte så energieffektiva och behöver fasas ut**
  - Oljepanna, eldstäder och direktel tar oftast mer energi än vad de ger
  - Mer energieffektiva system är bergvärme, fjärrvärme eller luftvärmepump vid behov (självklar också också solenergi men ej inom ramen för rapporten)
- ▶ **Däremot bör försiktighet iaktas när värmesystem byts i gamla hus**

Tillvägagångssätt

- ▶ Valt att rikta in mig på hur energieffektivisering skett i byggnadsminnen, kyrkor och byggnader som omfattas av förvanskningförbudet i PBL
- ▶ Anser att detta ger en bra spridning på statliga, offentliga samt privata bostäder
- ▶ Först satt mig in i regleringen av dessa
- ▶ Därefter tittat på tidigare exempel av byte av värmesystem genom Spara och bevaras goda exempel och/eller genom att begära ut allmänna handlingar

Skyddstyp	Lag	Tillstånd erfordras	Prövningsinstans
Enskilda byggnadsminnen	Kulturmiljölagen	Strid i skyddsbestämmelse (KML 3:14) <i>Särskilda skäl</i>	Länsstyrelsen
Statliga byggnadsminnen	Förordning av statliga byggnadsminnen (FSBM)	Strid i skyddsbestämmelse (FSBM § 7) <i>Särskilda skäl</i>	Riksantikvarieämbetet
Kyrkor	Kulturmiljölagen	Alltid, d.v.s. även efter 1940, för ändring av uppvärmningssystem (KML 4:3 samt prop 1987/88:104:97)	Länsstyrelsen
Särskilt värdefull byggnad p.g.a. kulturhistoriska skäl	Plan- och bygglagen	Om bygg- eller anmälningspliktig åtgärd (9:2 PBL & 10:3 PBL + 6:5 p. 7 PBF avs. underhåll av kh-byggnad som är skyddad av områdes eller detaljplan)	Kommunen

Fynd från fallstudier - olika skydd av kulturvärdet beroende på skyddsform

Statliga byggnadsminnen

- ▶ **Naturhistoriska riksmuseet** - Ville bl.a. rusta upp befintliga radiatorer vilket då var i strid med skyddsbestämmelsen att inte ändra fast inredning

- RÅA gav tillstånd eftersom att

“behovet av att få ett värmesystem som ej förorsakar skador på byggnaden och som är funktionellt är tungt vägande i förhållande till den minskning på det kulturhistoriska värdet som blir följden av ingreppet” (tillståndsbeslut, 10-06-16, s. 3.)

- Villkor om att kulören på radiatorerna och kontroll av antikvarisk kontrollant
- Varken RÅA eller SFV befäste energieffektivitet, utan enbart värmesystemets funktionalitet

- ▶ I.o.m. att **statliga byggnadsminnen** är statligt ägda och förvaltade av SFV finns oftast goda resurser att göra gedigna antikvariska underlag för ändringansökan

- Statligt byggnadsminnesförklaring - en tydlig markör för högt kulturvärde
- **RÅA prövningsinstans vilka besitter expertis i frågor om kulturvärden** - ställer krav på antikvarisk konsekvensanalys vilket sökanden (SFV) oftast redan innan är medvetna om

Enskilda byggnadsminnen

► *se gamla pappershandeln* där sökanden motiverade utförligt. Ansökan beviljades då placeringen var ”undanskymd” och dessutom ”strategisk m.h.t. framtidsplanerna” - d.v.s. sökandens enskilda intressen beaktades men inte energieffektivisering specifikt

○ Även enskilda byggnadsminnens kulturvärden har en tydligt erkänd status

○ Dock är bevisbördan på ändringens lagenlighet rimligtvis mer betungande för en enskild fastighetsägaren än t.ex. SFV avs. statliga byggnadsminnen

Foto: Hans Lindqvist,
Riksantikvarieämbetet

Ändringsprövning av kyrkor

- ▶ Sedan 2000 räknas kyrkor som enskilda rättssubjekt
- ▶ I takt med ökade krav på uppvärmning i kyrkor söker fler efter kostnadseffektiva alternativ
- *Ludgo kyrka* ansökte om att installera värmepump. Hade med antikvarisk kontroll för placering av hålen osv. LS bad om studie om luftvärmepumpars effekter på kyrkors kulturvärde som sedan genomfördes på Högskolan på Gotland. Fick temporärt tillstånd.
- ▶ **Slutsats:** Länsstyrelsen prövar ändringsåtgärden m.h.t. kulturvärdet
- Ekonomiska motiv av sökanden har ansetts utgöra särskilda skäl
- Dock har ej uttryckligen energieffektivisering per se angetts
- Kyrkoantikvarisk ersättning till värmesystem

Ludgo Kyrka,
Foto: Martin Olsson, RAÄ

Särskilt värdefulla byggnader enligt PBL

- ▶ Flerstegsprocess: (ev.) bygglov - (ev.) tekniskt samråd - startbesked - slutbesked
- ▶ Kontrollplanens redovisning av energieffektivitet och kulturvärde (prioritet)
- ▶ Stor variation av åtgärders förberedelser i nämnden
  - Vissa åtgärder inte ens anmälningspliktiga (se *Vätan och Briljantsmycket*)
  - Andra föregås av antikvarisk förundersökning och kontrollrapport (*Gamla stan-fallet*)
- ▶ Att fallet är lov- eller anmälningspliktigt är ingen garanti för kulturvärdet
  - Brist på kommunala rutiner - olika handläggare olika ambitionsnivåer
- ▶ Förslag om sakkunnige ska avskaffas
  - Är efterlevandet av förvanskningförbudet och varsamhetskravet en kamp i politiskt motstånd?
- ▶ Handläggare känner osäkerhet att påtala kulturvärden i folks hem (jfr RAÄ, "Kulturvärden försvinner i byggprocessen") och kanske då i **synnerhet interiört?**
  - Extra viktigt med kommunal granskning för interiöra ändringar då det annars inte uppmärksammas
  - Jfr Östermalmsfallet "vår arkitekt noterar att han aldrig har behövt ta fram så detaljerade ritningar för ett så enkelt ärende som detta" & Fysioterapeutfallet - föreläggande om ändring

Skyddstyp	Lag	Tillstånd erfordras	Prövningsinstans
Enskilda byggnadsminnen	Kulturmiljölagen	Strid i skyddsbestämmelse (KML 3:14) <i>Särskilda skäl</i>	Länsstyrelsen
Statliga byggnadsminnen	Förordning av statliga byggnadsminnen (FSBM)	Strid i skyddsbestämmelse (FSBM § 7) <i>Särskilda skäl</i>	Riksantikvarieämbetet
Kyrkor	Kulturmiljölagen	Alltid, d.v.s. även efter 1940, för ändring av uppvärmningssystem (KML 4:3 samt prop 1987/88:104:97)	Länsstyrelsen

Särskilt värdefull byggnad p.g.a. kulturhistoriska skäl

Plan- och bygglagen

Om bygg- eller anmälningspliktig åtgärd (9:2 PBL & 10:3 PBL + 6:5 p. 7 PBF avs. underhåll av kh-byggnad som är skyddad av områdes eller detaljplan)

Kommunen

Mycket goda rutiner för bevarandet av kulturvärden

Tveksamt om detta är ett reellt skydd

Goda och fungerande rutiner för bevarandet av kulturvärdet

Bristfälliga rutiner för bevarandet av kulturvärden

D.v.s. Interiör underhållande (eller ändrande) åtgärd på en byggnad som inte är utmärkt i översikts- eller detaljplan är inte anmälningspliktig - *efterlevnaden av förvanskningförbudet och varsamhetskravet lämnas till fastighetsägarens egna sunda förnuft*

Gör det visserligen lättare att efterleva energiprestandadirektivet, men då uppnår vi inte den mångfacetterade bilden av hållbarhet som dessutom är tekniskt möjlig

Tack för er uppmärksamhet!

Foto: Walt Disney Slott, hämtad från Puzzlefactory